

Хведась А.О.

Городоцький музей барона Ф.Р. Штейнгеля і М.С. Грушевський

25 листопада 1896 р. в с.Городку під Рівнем відкрився перший на Волині музей, експозиція якого висвітлювала історію літописного регіону, навчала “як жити” і була розрахована на масового відвідувача, насамперед, на учнівську молодь. В основу експозиції, яка розмістилася в п’яти кімнатах двоповерхового батьківського будинку, лягли археологічні знахідки колишнього студента Київського університету Ф.Р. Штейнгеля (26.X. 1870- XI.02. 1946) та М.Ф. Біляшівського (12 / 24 / X.1867 - 26.04.1926), численні природничі, географічні, антропологічні та етнографічні експонати. Гордістю музею була бібліотека, яка складалася з трьох частин : рукописів, стародруків і книжок пізнього часу (1). Таким чином, здійснилася давня мрія вихідця із Остзейського краю (Німеччина), німця за походженням, краєзнавця, культурного і громадсько-політичного діяча, мецената барона Федора Рудольфовича Штейнгеля (2).

Поява на зламі XIX ст. своєрідного регіонального музею - заслуга, в першу чергу, молодого археолога, згодом академіка ВУАН (з 1919р.) Миколи Федотовича Біляшівського, на той час відомого серед наукових кіл працями з археології. Вже тоді, працюючи з 1893 р. завідувачем архівного управління колишнього Царства Польського (Варшава), будучи співробітником журналу “Киевская старина”, Микола Федотович підтримував товариські зв’язки з О.Кониським, В.Антоновичем та М. Грушевським.

М.Грушевський особисто і за допомогою працівників Варшавського архіву, зокрема помічника архіваріуса К.Бадовського, А.Володарського та А.Рачинського скопіював для перших з історії України-Руси “низку документів з історії Барського староства, матеріали ілюстрацій королівщини середини XVI ст.” (3).

М. Біляшівський мав тісні дружні стосунки з Ф.Штейнгелем, родина якого мешкала в Києві. Будучи однодумцем з волинським краєзнавцем у питаннях охорони і популяризації пам’яток минулого, захопившись ідеєю

створення в Городку своєрідного на той час музею, Біляшівський погодився на цікаву співпрацю з бароном, внаслідок чого був запрошений до його маєтку.

Працюючи над майбутньою експозицією музею, М.Біляшівський підтримував тісні зв'язки з музеями Санкт-Петербурга, Варшави, Львова. Активна музеєологічна діяльність М.Біляшівського привертала увагу багатьох вчених. До Городоцького музею приїздили і надавали необхідну допомогу М.О.Коробка, Я.В.Яроцький, В.А.Мошков, П.А.Тутковський та інші. На прохання відомого антрополога і археолога Ф.Вовка (Волкова) 5.(17).ІІІ.1847 - 30.VI.1918) М.Біляшівський влаштовує йому зустріч із засновником Городоцького музею Ф.Штейнгелем, знайомить вченого з каталогами музею, допомагає йому у 1907 р. у розробці експедиційних маршрутів, у пошуках інформаторів (4).

М.Ф.Біляшівський та Ф.Р.Штейнгель беруть активну участь у політичному житті. Будучи обраними у 1906 р. членами Першої Державної Думи (5), вони є одними із організаторів і членами української фракції, всередині якої діяв український клуб. Перебуваючи в Петербурзі, М.Грушевський спілкувався як з представниками наукових кіл так і політичних, а саме: Д.Багалієм, Д.Дорошенком, В.Мякотиним, Ф.Штейнгелем, М.Біляшівським, М.Шрагом, С.Шахматовим, П.Чижевським, М.Карєєвим, О.Лаппо-Данилевським та іншими. Тут вирішувалися проблемні питання вітчизняної історії, отримувалися цінні поради і консультації, надавалося сприяння М.Грушевському в опрацюванні архівних джерел, їх копіюванні. Вчені, які знали про Городоцький музей і ті, які використовували його джерела, як правило, офірували окремі свої праці для музейної бібліотеки. Серед них був і М. С. Грушевський, який подарував музею відтиск статті про Волинь, що була надрукована в журналі "Киевская старина".

Про приязні стосунки Ф.Штейнгеля з М.С.Грушевським говорить щоденник українського історика, який складається із чотирьох зброшурованих записників у 466 аркушах. Він свідчить, що у 1907 р. М.Грушевський неодно-

разово звертався до відомих меценатів В. Смирєнка та Ф.Штейнгеля (в щоденнику - Р.Штейнгеля - А.Х.) за матеріальною допомогою, яка конче була необхідна істориком під час створення Українського наукового товариства в Києві (6). Незважаючи на своє походження, волинський меценат любив Україну, її минуле і, маючи чудових друзів, охоче їм допомагав, особливо коштами. У 1908 р. Ф.Штейнгель став співчленом Товариства українських поступовців (ТУП) - таємної понадпартійної організації українців у Російській імперії. Тут він ще більше зблизився з її членами - В.Винниченком, М.Грушевським, Д.Дорошенком, С.Єфремовим, С.Петлюрою та іншими (7).

1913 р. видався найбільш тяжким у житті історика. В цей час виник конфлікт між членами НТШ у Львові та його головою М.Грушевським, внаслідок чого вчений залишив посаду голови Товариства. Це позначилося на стані його здоров'я: він був знервований, переносив головні болі, потребував чуйної товариської уваги і допомоги. Саме до цього часу належать кілька листів, адресованих Ф.Штейнгелем до М.Грушевського, які разом із телеграмою зберігаються у ЦДАВО м. Києва (Фонд ¹ 1235. № 783 та 844).

Листування Ф.Р.Штейнгеля до М.С. Грушевського приводиться нами вперше на мові оригіналу.

10 марта 1913 г.

Дорогой Михаил Сергеевич.

Посылаю Вам 50 рублей... Всего наилучшего. Преданный Вам Штейнгель.

15 августа 1913 г.

Дорогой Михаил Сергеевич.

Я действительно до сих пор не передал Марии Михайловне 250 рублей на нужды школы М.В. Лысенка. Мне казалось, что я это давно сделал, а оказалось, что нет. Сегодня написал ей письмо и сделал распоряжение банку уплатить эту сумму. Очень рад был получить от Вас письмо. Вероятно 31 августа выедем уже на зиму в Киев. Надеюсь, скоро увидимся. Всего лучшего. Обнимаю Вас. Любящий Вас Штейнгель.

16 ноября 1913 г.

Дорогой Михаил Сергеевич.

19-го выеду ... в Москву. Остановлюсь или в Лоскутной гостинице, или в гостинице "Националь". Сообщите, где Вас застану и в каком часу. Преданный Вам и любящий Вас Штейнгель.

30 ноября 1913 г.

Дорогой Михаил Сергеевич.

Приехал из Москвы совсем больной. Я и сейчас чувствую себя очень плохо. Если доктор выпустит, то уже сегодня думаю выйти и, значит, в четверг буду у Вас. Всего лучшего. Любящий Вас Ф. Штейнгель.

ТЕЛЕГРАММА.

15.XII. 1913 г.

Профессору Грушевскому.

Киев, Паньковская, 9.

Из Киева.

Прошу сегодня. Штейнгель.

Таким чином, нововиявлені листи висвітлюють досі невідому сторінку в біографіях Ф.Р. Штейнгеля і М.С. Грушевського. Пошуки епістолярної спадщини тривають.

Література:

1. Шафранский А.И. Экскурсия в с. Городок Волынской губернии. Музей барона Ф.Р.Штейнгеля. / Из уроков отцезноведения /.-Кременец,1907; Лазаревский А.М. Городецкий музей Волынской губернии.//Киевская старина.- 1898.- №4.

2. Баженов Л.В. Історичне краєзнавство Правобережної України ХІХ-на початку ХХ століть.Становлення. Історіографія. Бібліографія.- Хмельницький, 1995.- С. 245.; Отчет Городецкого музея Волынской губернии барона Ф.Р.Штейнгеля за первый год с 25 ноября 1896 по 25 ноября 1897 г. Составил Н.Беляшевский.- Варшава, 1898.

3. Гирич І.Б. Організація М.С. Грушевським археографічної роботи у Львівський період життя й діяльності (1894-1914 рр.) // УІЖ.- 1997.- № 1.- С. 73.

4. Наулко В., Філіпова Ю. Нововідкриті сторінки історії українознавства // НЕТ.- 1997.-№ 4.- С. 63.

5. Баженов Л.В. Названа праця...- С. 186; Бухало Г. Барон Штейнгель Ф.Р. // Червоний прапор.- 1997.- № 4.- С. 63.

6.Гирич І. Щоденник М.Грушевського як історичне джерело // Український історик.- 1991-92.- № 28-29.- С. 346